

Η ΑΝΑΡΧΙΑ ΑΠΟ ΕΝΑΝ ΑΝΑΡΧΙΚΟ

Posted on [Αύγουστος 18, 2014](#) |

ΕΛΙΖΕ ΠΕΚΛΑΥ

I.

Για τους περισσότερους Άγγλους η λέξη «αναρχία» ακούγεται τόσο αποκρουστική, ώστε ο μέσος αναγνώστης μάλλον θα προσπεράσει αυτές τις σελίδες με αποστροφή, αναρωτώμενος μάλιστα πως θα μπορούσε κανείς να έχει το θράσος για να γράψει ένα τέτοιο κείμενο. Όσον αφορά το πλήθος των κοινότοπων πολυλογάδων, έχουμε ήδη παραιτηθεί από κάθε ελπίδα. Καμιά κατηγορία δεν μας φαίνεται αρκετά πικρή και κανένα επίθετο αρκετά προσβλητικό. Αυτοί που ρητορεύουν πάνω σε κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα θεωρούν ότι, το να εξυβρίζουν τους αναρχικούς είναι ένα ανεξάντλητο διαβατήριο στην ευμένεια του κοινού. Κάθε πιθανό έγκλημα χρεώνεται σε εμάς, καθώς η κοινή γνώμη – λόγω της σκνηρίας της να μάθει την αλήθεια – πείθεται ότι η αναρχία δεν είναι παρά ένα άλλο όνομα για την κακοήθεια και το χάος. Χρησιμοποιώντας ύβρεις και με οδηγό το μίσος, μας αντιμετωπίζουν σύμφωνα με την αρχή που λέει ότι ο πιο σίγουρος τρόπος να βγάλεις το μάτι κάποιου είναι να του δώσεις ένα κακό όνομα. Τίποτε από αυτά δεν μας προκαλεί εντύπωση. Οι ομαδικές κατάρες που δεχόμαστε είναι σχεδόν μέσα στη φύση των πραγμάτων, καθώς μιλάμε σε γλώσσα που δεν έχει σπλωθεί από καμία χρήση, και που δεν ανήκει σε κανένα από τα κόμματα που διεκδικούν την εξουσία. Όπως όλοι οι καινοτόμοι – είτε αυτοί είναι βίαιοι, είτε ειρηνικοί – δεν φέρνουμε ειρήνη, αλλά σπαθί, και δεν περιμένουμε παρά να μας θεωρούν εχθρούς. Ωστόσο, δεν αντιμετωπίζουμε επιπόλαια αυτή τη μεγάλη εχθρότητα, ούτε εφησυχάζουμε απλώς επειδή γνωρίζουμε ότι κάτι τέτοιο δεν μας αξίζει. Το να διακινδυνεύει κανείς την απώλεια ενός τόσο πολύτιμου πλεονεκτήματος, όπως αυτό της λαϊκής συμπαράστασης, χωρίς πρώτα να αναζητήσει υπομονετικά την αλήθεια, σκεπτόμενος προσεκτικά το καθήκον του, είναι μια πράξη ανόητης απερισκεψίας. Σε αντίθεση μ' αυτούς που ποτέ δεν αντιστάθηκαν στο μεγάλο ρεύμα της κοινής γνώμης, εμείς δεσμευόμαστε να σχηματοποιήσουμε στη συνείδησή μας τον λόγο για την πίστη που βρίσκεται μέσα μας, να ενισχύσουμε τις πεποιθήσεις μας μέσα από τη μελέτη της φύσης και της ανθρωπότητας και πάνω απ' όλα να τις συγκρίνουμε

με εκείνο το ιδανικό της δικαιοσύνης το οποίο σχηματίστηκε αργά και σταδιακά μέσα από αμέτρητες γενιές του ανθρώπινου είδους. Αυτό το ιδανικό είναι γνωστό σε όλους και θα ήταν κοινοτοπία να το επαναλάβουμε. Υπάρχει στις ηθικές διδαχές του κάθε λαού, πολιτισμένου ή άγριου, και κάθε θρησκεία έχει προσπαθήσει να προσαρμοστεί με τα δόγματα και τις εντολές του, γιατί είναι το ιδανικό των ίσων δικαιωμάτων και της αμοιβαιότητας των υπηρεσιών. Το «Είμαστε όλοι αδέρφια» είναι ένα ρητό που επαναλαμβάνεται από τη μία άκρη του κόσμου ως την άλλη και η οικουμενική αδελφότητα που εκφράζεται σε αυτό υποδηλώνει την απόλυτη αλληλεγγύη συμφερόντων και προσπαθειών. Έτσι όπως γίνεται αντιληπτή από τον απλό άνθρωπο, δεν φαίνεται αυτή η αρχή να υποδεικνύει ως αναγκαίο αποτέλεσμα της το κοινωνικό κράτος, όπως το διατύπωσαν οι σύγχρονοι σοσιαλιστές: «από τον καθένα ανάλογα με τις ικανότητές του, στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του»; Λοιπόν, είμαστε απλοί άνθρωποι, και επιμένουμε σταθερά σ' αυτό το ιδανικό της ανθρώπινης ηθικής. Είμαστε βέβαιοι ότι υπάρχει πολλή σκουριά αναμειγμένη με το καθαρό μέταλλο και ότι οι προσωπικοί και συλλογικοί εγωισμοί οικογενειών, πόλεων, καστών, λαών και κομμάτων έχουν σφυρηλατήσει σ' αυτό το θεμέλιο εντυπωσιακές διαφοροποιήσεις. Αλλά εδώ δεν έχουμε να κάνουμε με την ηθική εγωιστικών συμφερόντων· μας είναι αρκετό να προσδιορίσουμε το σημείο προς το οποίο συγκλίνουν λίγο ως πολύ οι περισσότερες επιμέρους ιδέες. Αυτή η σύγκλιση είναι η δικαιοσύνη. Αν η ανθρωπότητα δεν είναι ένα μάταιο όνειρο, αν όλες οι εντυπώσεις μας, όλες οι σκέψεις μας δεν είναι σκέτες παραισθήσεις, τότε ένα κεφαλαιώδες γεγονός κυριαρχεί στην ιστορία της ανθρωπότητας: όλοι οι άνθρωποι επιζητούν τη δικαιοσύνη. Η ίδια η ζωή της ανθρωπότητας δεν είναι παρά μια διαρκής κραυγή για την αδερφική δικαιοσύνη, η οποία παραμένει απραγματοποίητη. Ακούστε τι έγραψε πριν από σχεδόν τρεις χιλιάδες χρόνια ο Ησίοδος, απαντώντας εκ των προτέρων σε όλους αυτούς που υποστηρίζουν ότι ο αγώνας της ύπαρξης μάς καταδικάζει σε αιώνια διαμάχη. «(...) από τη μια τα ψάρια και τ' αγρίμια και τα πετούμενα πουλιά, να τρών το ένα τ' άλλο, μια και η δικαιοσύνη, ανάμεσά τους δεν υπάρχει. Μα στους ανθρώπους (ο Κρόνος) έδωσε το δίκαιο»¹. Κι όμως, πόσο μεγάλη είναι η απόσταση που μας χωρίζει από τη δικαιοσύνη που επικαλέστηκε ο ποιητής στην αυγή της ιστορίας! Πόσο μεγάλη είναι η πρόοδος που έχουμε ακόμη να κάνουμε ώστε να μπορούμε δικαιωματικά να σταματήσουμε να συγκρίνουμε τους εαυτούς μας με τα άγρια πλάσματα που παλεύουν μεταξύ τους για μια μπουκιά ψοφίμι! Είναι μάταιο να προσποιούμαστε ότι είμαστε πολιτισμένοι, αν πράγματι ο πολιτισμός είναι αυτό που ο Άλφρεντ Γουάλας περιέγραψε ως «αρμονία της ατομικής ελευθερίας με τη συλλογική βούληση». Είναι πράγματι πολύ εύκολο να επικρίνουμε τη σύγχρονη κοινωνία, την ηθική της, τις συμβάσεις και τους νόμους της, ώστε να δείξουμε το πόσο απέχουν οι πρακτικές της από το ιδανικό της δικαιοσύνης που διατύπωσαν οι στοχαστές και επιθύμησαν οι λαοί. Το να επαναλαμβάνει κανείς πολυκαιρισμένες επικρίσεις σημαίνει ότι διακινδυνεύει να πετάξει σκόρπιες κραυγές σε μια πολύβουη αγορά. Κι όμως, όσο η αλήθεια δεν ακούγεται, δεν είναι καθήκον μας να συνεχίσουμε να μιλάμε είτε εντός, είτε εκτός εποχής; Ένας ειλικρινής άνθρωπος, οφείλει στον εαυτό του να αποκαλήσει τη φοβερή βαρβαρότητα που εξακολουθεί να επικρατεί στα απόκρυφα βάθη μιας κοινωνίας τόσο καλά οργανωμένης εξωτερικά. Πάρτε για παράδειγμα τις μεγάλες πόλεις μας, τις ηγέτιδες του πολιτισμού και ιδιαίτερα τις πολυπληθέστερες απ' αυτές, ας πούμε το απέραντο Λονδίνο, που συγκεντρώνει για τον εαυτό του τα πλούτη του κόσμου, όπου η κάθε αποθήκη του αξίζει τα λύτρα ενός βασιλιά, όπου βρίσκονται αρκετά, και περισσότερα από αρκετά, τρόφιμα και ρούχα για τις ανάγκες των εκατομμυρίων που συνωστίζονται στους δρόμους του, σαν τα μυρμήγκια που συρρέουν στον ατέρμονο λαβύρινθο των υπόγειων στοών τους. Κι όμως, οι άθλιοι που καρφώνουν τα πεινασμένα μάτια τους σε αυτές τις ορδές του πλούτου υπολογίζονται σε εκατοντάδες χιλιάδες. Κάτω από το Λονδίνο της μόδας βρίσκεται ένα Λονδίνο καταραμένο, ένα Λονδίνο στο οποίο τα μόνα τρόφιμα είναι βρώμικα αποφάγια, όπου τα μόνα ενδύματα είναι άθλια κουρέλια, και οι μόνες κατοικίες είναι κάποια δυσώδη κρησφύγετα. Μήπως οι απόκληροι αυτοί έχουν την παρηγοριά της ελπίδας; Όχι· στερούνται τα πάντα. Υπάρχουν κάποιοι ανάμεσά τους που ζούν και πεθαίνουν μέσα στην υγρασία και τη θλίψη, χωρίς να σηκώσουν μια φορά τα μάτια τους στον ήλιο. Το μόνο που ευχαριστεί τους άθλιους παρίες, καθώς καίγονται στον πυρετό ή λαχταρούν λίγο ψωμί, είναι ότι το Βιβλίο των χριστιανών ανοίγει πλατύτερα τις πόρτες του ουρανού σε αυτούς απ' ότι στους πλούσιους! Πέρα από την τωρινή τους δυστυχία, όλες αυτές οι υποσχέσεις μελλοντικής ευτυχίας φαντάζουν σαν την πιο πικρή ειρωνεία. Δεν μοιάζει άλλωστε – κρίνοντας από την κοινωνία την οποία αγαπούν αυτοί οι κήρυκες του Ευαγγελίου – να έχουν αντιστραφεί τα λόγια του Ιησού και η “Βασιλεία του Θεού” να είναι η ανταμοιβή των τυχερών αυτού του κόσμου; Ενός κόσμου όπου η πνευματική και η κοσμική εξουσία βρίσκονται στην καλύτερη μοίρα και η θρησκεία οδηγεί τόσο βέβαια στην επίγεια δύναμη, όσο και στην ουράνια ευδαιμονία; Όπως το έθεσε ένας διάσημος σχολιαστής της Βίβλου στον ηγεμόνα του: «Η θρησκεία οδηγεί στη ανύψωση, η αρνησιθρησκεία την εμποδίζει»². Όταν λοιπόν η φιλοδοξία βρίσκει το νόημά της στην ευσέβεια και οι υποκριτές ακολουθούν τη θρησκεία προκειμένου να βρεθούν στην ευχάριστη θέση να

δώσουν στη συνείδησή τους υψηλότερη εμπορική αξία, αποτελεί άραγε έκπληξη το γεγονός ότι οι στρατιές των απελπισμένων ξεχνούν το δρόμο για την Εκκλησία; Μήπως πλανώνται όταν σκέφτονται ότι, παρά τις επίσημες προσκλήσεις, δεν θα είναι πάντα ευπρόσδεκτοι στον «Οίκο του Θεού»; Χωρίς να αναφερθούμε εδώ στις εκκλησίες στις οποίες τα καθίσματα δίνονται με αντίτιμο και μπορεί κανείς να μπει μόνο με την τσάντα στο χέρι, είναι λίγο για τους φτωχούς να αισθάνονται στο κατώφλι τα ψυχρά βλέμματα των καλοντυμένων αντρών και τα σφιγμένα χείλη κομφών γυναικών; Σίγουρα, κανένας τοίχος δεν τους φράσσει την είσοδο, αλλά ένα εμπόδιο ακόμα πιο ανυπέβλητο τους σταματά τον δρόμο: η σκοτεινή ατμόσφαιρα μίσους και αηδίας που υψώνεται μεταξύ των απόκληρων και των εκλεκτών του κόσμου. Κι όμως, η πρώτη λέξη που αρθρώνει ο κήρυκας όταν σηκώνεται στον άμβωνα είναι «αδελφοί», μια λέξη η οποία με χαρακτηριστική διαστρέβλωση έχει καταλήξει να μη σημαίνει τίποτε άλλο, παρά ένα είδος πιθανής και θεωρητικής αδελφοσύνης χωρίς καμιά πρακτική αλήθεια. Παρόλα αυτά, η πρωταρχική της έννοια δεν έχει χαθεί εντελώς και αν ο απόκληρος που την ακούει δεν έχει αποβλακωθεί από την πείνα, αν δεν είναι ένα από εκείνα τα αποστεωμένα όντα που επαναλαμβάνουν ηλιθιωδώς ό,τι ακούνε, τότε τι σκέψεις θα κάνει καθώς ακούει τη λέξη «αδελφοί» από τα χείλη ανθρώπων που δεν μπορούν να νοιώσουν τη δύναμή της; Οι εικόνες της παιδικής μου ηλικίας εισβάλλουν στο μυαλό μου. Όταν άκουσα για πρώτη φορά εκείνη την ειλικρινή και ενθουσιώδη φωνή να παρακαλεί τον «Πατέρα εν τοις ουρανοίς» να μας δώσει «τον άρτον ημών τον επιούσιον», μου φάνηκε ότι με μία μυστηριώδη πράξη, θα κατέβει ένα γέυμα από ψηλά και θα γεμίσει όλα τα τραπέζια του κόσμου. Φαντάστηκα ότι αυτές οι λέξεις, επαναλαμβανόμενες εκατομμύρια φορές, ήταν μία κραυγή της ανθρώπινης αδελφοσύνης και ότι ο καθένας, προφέροντάς τις, είχε τη σκέψη του σε όλους. Έκανα λάθος. Για κάποιους, η ευχή είναι ειλικρινής: για το μεγαλύτερο κομμάτι όμως δεν είναι παρά ένας κενός ήχος, μια ριπή του ανέμου σαν αυτές που περνούν ανάμεσα στα καλάμια. Τουλάχιστον οι κυβερνήσεις δεν μιλούν στους φτωχούς για αδελφότητα, δεν τους βασανίζουν με τέτοια θλιβερά αστεία. Είναι αλήθεια ότι σε κάποιες χώρες η ορολογία των Δικαστηρίων παρομοιάζει τον ηγεμόνα με έναν πατέρα του οποίου οι υποτελείς είναι τα παιδιά του, πάνω στα οποία ενσταλάζει τις ανεξάντλητες δροσοσταλίδες της αγάπης του. Αλλά δεν παίρνει πλέον κανείς σοβαρά υπόψη αυτή τη συνταγή, την οποία οι πεινασμένοι μπορεί να καταχραστούν ζητώντας ψωμί. Για όσο καιρό υπήρχε η αντίληψη ότι οι κυβερνήσεις είναι οι άμεσοι εκπρόσωποι ενός επουράνιου άρχοντα ή ότι κρατούν την εξουσία τους ελέω Θεού, η σύγκριση αυτή είχε κάποιο νόημα. Αλλά είναι ελάχιστοι σήμερα αυτοί που αξιώνουν μια τέτοια ημι-θεική προέλευση. Χάνοντας την επικύρωση της θρησκείας, δεν μπορούν πλέον να θεωρούν τους εαυτούς τους υπεύθυνους για τη γενική ευημερία και ικανοποιούνται αντ' αυτού με το να υπόσχονται χρηστή διοίκηση, αμερόληπτη δικαιοσύνη και αυστηρή οικονομία στη διαχείριση των δημοσίων υποθέσεων. Ας αφήσουμε την ιστορία να μας πεί κατά πόσον τηρήθηκαν αυτές οι υποσχέσεις. Κανείς δεν μπορεί να μελετήσει τη σύγχρονη πολιτική χωρίς να εντυπωσιαστεί από την αλήθεια των λόγων που αποδίδονται τόσο στον Οξενστιέρνα (Oxenstierna) όσο και στον λόρδο Τσέστερφιλντ: «Πήγαινε γιε μου, και δεξ με πόσο λίγη σοφία κυβερνάται ο κόσμος». Είναι πλέον κοινώς γνωστό ότι η ισχύς, είτε είναι μοναρχική, αριστοκρατική ή δημοκρατική, είτε βασίζεται στο σπαθί, στην κληρονομικότητα ή στις εκλογές, ασκείται από άτομα που δεν είναι ούτε καλύτερα, ούτε χειρότερα από τους υπόλοιπους ανθρώπους, αλλά των οποίων η θέση τούς εκθέτει σε μεγαλύτερο πειρασμό να κάνουν κακό. Καθώς υψώνονται πάνω από το πλήθος, το οποίο σύντομα μαθαίνουν να περιφρονούν, καταλήγουν να θεωρούν τους εαυτούς τους κατ' ουσίαν ανώτερα όντα. Καθώς κυριεύονται από φιλοδοξία, η οποία μπορεί να πάρει χιλιάδες διαφορετικές μορφές, από ματαιοδοξία, απληστία και ιδιοτροπίες, διαφθείρονται ακόμη πιο εύκολα, όσο το σκυλολόι των κολάκων βρίσκεται σε μόνιμη επιφυλακή για να επωφεληθεί από τις κακίες τους. Και διαθέτοντας έτσι αυτήν την κυρίαρχη επιρροή σε όλα τα πράγματα, κρατώντας στα χέρια τους τον ισχυρό μοχλό ο οποίος κινεί τον τεράστιο μηχανισμό του κράτους – λειτουργούς, στρατιώτες και αστυνομία – και με τις παραλείψεις, τα ελαττώματα ή τα εγκλήματα τους να επαναλαμβάνονται στο άπειρο και να μεγεθύνονται όσο εξελίσσονται. Είναι η απλή αλήθεια: μία κρίση ανυπομονησίας του άρχοντα, ένα στραβό βλέμμα, μια διαφορούμενη λέξη, μπορεί να βυθίσει στο πένθος ολόκληρα έθνη ή να απλώσει την καταστροφή στην ανθρωπότητα. Οι Άγγλοι αναγνώστες, μεγαλωμένοι καθώς είναι με τη γνώση της ιστορίας της Βίβλου, θα θυμούνται την εντυπωσιακή παραβολή των δέντρων που ήθελαν βασιλιά [Κριταί 9:8-15]. Τα ήσυχα δέντρα και τα δυνατά, αυτά που αγαπούν την εργασία και τα οποία ο άνθρωπος ευλογεί, η ελιά που φτιάχνει το λάδι, η συκιά που δίνει τους καλούς καρπούς, το αμπέλι που παράγει το κρασί «όστις ευφραίνει Θεόν και ανθρώπους», όλα τους αρνούνται να βασιλέψουν. Η άκανθα δέχεται και από αυτό το επιβλαβές είδος γεννιέται η φλόγα που καταβροχθίζει τους κέδρους του Λιβάνου. Αλλά όλοι αυτοί οι θεματοφύλακες της εξουσίας που είναι επιφορτισμένοι – είτε από τη θεική βούληση, είτε από την καθολική ψηφοφορία – με την μεγαλοπρεπή αποστολή να απονέμουν δικαιοσύνη, μπορούν να θεωρηθούν με οποιονδήποτε τρόπο αλάνθαστοι ή έστω αμερόληπτοι; Μπορεί άραγε να ειπωθεί ότι οι νόμοι και οι ερμηνευτές τους στέκονται

απένατι σε όλους τους ανθρώπους με την ιδανική αμεροληψία, έτσι όπως την αντιλαμβάνονται οι λαοί; Είναι τυφλοί οι δικαστές όταν έρχονται μπροστά τους οι πλούσιοι και οι φτωχοί – ο έμπορος Σάιλοκ³ με το δολοφονικό του μαχαίρι και ο δυστυχής που πριν λίγο έχει πουλήσει κομμάτι από τη σάρκα του ή σταγόνες από το αίμα του; Κρατάνε άραγε πάντα τα ίδια σταθμά για τον γιο του βασιλιά και τον μπάσταρδο του ζητιάνου; Βεβαίως το να πιστεύουν ακράδαντα οι δικαστές στη δική τους αμεροληψία είναι φυσικό. Ο καθένας υποκρίνεται – μερικές φορές χωρίς να το γνωρίζει – ότι το επάγγελμά του υπηρετεί μία ιδιαίτερη ηθική. Κι όμως οι δικαστές, όπως και οι ιερείς, μπορούν να αντισταθούν στην επίδραση του περιβάλλοντός τους. Η αίσθησή τους για το τι συνιστά δικαιοσύνη, η οποία προέρχεται από την κατά μέσο όρο αντίληψη της εποχής τους, τροποποιείται ανεπαίσθητα από τις προκαταλήψεις της τάξης τους. Όσο ειλικρινείς και να είναι, δεν μπορούν να ξεχάσουν ότι ανήκουν στους πλούσιους και ισχυρούς ή σε εκείνους τους λιγότερο τυχερούς που αναζητούν την αποδοχή και την τιμή. Είναι άλλωστε τυφλά συνδεδεμένοι με τα παραδεδομένα, καθώς υποθέτουν ότι οι πρακτικές που κληρονόμησαν από τους προδρόμους τους είναι κατ' ανάγκη σωστές. Κι όμως, πόσες αδικίες δεν βρίσκουμε στις νομικές διαδικασίες, όταν εξετάζουμε την επίσημη δικαιοσύνη χωρίς προκαταλήψεις. Έτσι, οι Άγγλοι σκανδαλίζονται – και δικαίως – από τον γαλλικό τρόπο ανάκρισης των κρατουμένων, αυτών των ιερών όντων απόλυτης εντιμότητας που παραμένουν αθώοι μέχρι να αποδειχθούν ένοχοι, ενόσω οι Γάλλοι αηδιάζουν – και όχι χωρίς λόγο – όταν βλέπουν την αγγλική δικαιοσύνη διαμέσου της αγγλικής Κυβέρνησης να ενθαρρύνει δημοσίως την προδοσία, με αντάλλαγμα την ατιμωρησία και τη δωροδοκία του προδότη, εντείνοντας έτσι τον ξεπεσμό αυτών των ανήθικων και προκλητικών πράξεων αισχρής κακίας που τα παιδιά στα σχολεία, πιο ηθικά από τους μεγαλύτερους, αντιμετωπίζουν με ανυπόκριτη φρίκη. Παρ' όλα αυτά, ο νόμος, όπως και η θρησκεία, δεν παίζει παρά δευτερεύοντα ρόλο στην σύγχρονη κοινωνία. Σπάνια τον επικαλούμαστε προκειμένου να ρυθμίσει τις σχέσεις μεταξύ των φτωχών και των πλουσίων, των ισχυρών και των αδυνάτων. Οι σχέσεις αυτές είναι το αποτέλεσμα των οικονομικών νόμων και της εξέλιξης ενός κοινωνικού συστήματος που βασίζεται στην ανισότητα.

Laissez-faire! «Αφήστε τα πράγματα μόνα τους!» δήλωσαν οι δικαστές του στρατοπέδου. Οι επαγγελματικές σταδιοδρομίες είναι ανοιχτές! Και παρότι το πεδίο είναι καλυμμένο με πτώματα, παρότι ο κατακτητής ποδοπατά τα σώματα των ηττημένων, παρότι, λόγω της προσφοράς και της ζήτησης καθώς και των καρτέλ και των μονοπωλίων που δημιουργούν, το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας υποδουλώνεται στους λίγους, αφήστε τα πράγματα μόνα τους, γιατί έτσι διακήρυξε το ευ αγωνίζεσθαι. Είναι χάρη σ' αυτό το όμορφο σύστημα που ο νεόπλουτος – χωρίς να μιλήσουμε για τον σπουδαίο άρχοντα ο οποίος παίρνει ολόκληρες περιφέρειες ως κληρονομιά του – δύναται να κατακτήσει με μετρητά χιλιάδες στρέμματα, να εκτοπίσει όσους καλλιεργούν στην επικράτειά του και να αντικαταστήσει τους ανθρώπους και τις κατοικίες τους με άγρια ζώα και σπάνια δέντρα. Είναι χάρη σε αυτό που ένας έμπορος, πιο πονηρός ή πιο ευφυής, ή ίσως, πιο ευνοημένος από την τύχη σε σχέση με τους συναδέλφους του, μπορεί να γίνει ο άρχοντας ενός στρατού εργατών και να τους αφήνει να λιμοκτονούν ή όχι, ανάλογα με την διάθεσή του. Με μια λέξη, ο εμπορικός ανταγωνισμός, υπό την πατρική αιγίδα του νόμου, αφήνει τη μεγάλη πλειονότητα των εμπόρων – το γεγονός αυτό πιστοποιείται από αναρίθμητες ιατρικές έρευνες – να νοθεύουν τρόφιμα και ποτά, να πωλούν καταστροφικές ουσίες σαν υγιεινές τροφές, και να σκοτώνουν με αργή δηλητηρίαση τους εν Χριστώ αδελφούς τους, χωρίς να παραμελούν τα θρησκευτικά καθήκοντά τους ούτε μία ημέρα. Αφήστε τους ανθρώπους να λένε ό,τι θέλουν· το γεγονός είναι πως η δουλειά – την οποία οι υποστηρικτές της κατάργησής της (abolitionists) προσπάθησαν τόσο γενναία να καταργήσουν στην Αμερική – επικρατεί με άλλη μορφή σε κάθε πολιτισμένη χώρα, καθώς ολόκληροι πληθυσμοί που βρίσκονται μεταξύ των εναλλακτικών λύσεων του θανάτου από ασιτία ή από μια σκληρή δουλειά που απεχθάνονται, είναι υποχρεωμένοι να επιλέξουν το δεύτερο. Και αν είναι να ασχοληθούμε ειλικρινώς με τη βάρβαρη κοινωνία στην οποία ανήκουμε, πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι ο φόνος, αν και μεταμφιεσμένος σε χίλιες δύο ύπουλες και επιστημονικές μορφές, συνεχίζει, όπως στην εποχή της πρωτόγονης βαρβαρότητας, να τερματίζει την πλειοψηφία των ανθρώπινων ζώων. Οι οικονομολόγοι δεν βλέπουν τίποτε γύρω τους, παρά ένα απέραντο πεδίο σφαγής, και με την ψυχρότητα του στατιστικολόγου μετράνε τους σκοτωμένους, σαν να ήταν το βράδυ μετά από μια μεγάλη μάχη. Ας κρίνουμε απ' αυτά τα στοιχεία. Η μέση θνησιμότητα μεταξύ των εύπορων είναι το πολύ ένας στους εξήντα. Με τον σημερινό πληθυσμό της Ευρώπης να είναι στο ένα τρίτο του δισεκατομμυρίου, και σύμφωνα με το ποσοστό θνησιμότητας μεταξύ των τυχερών, ο μέσος όρος των βίαιων θανάτων δεν θα έπρεπε να υπερβαίνει τα πέντε εκατομμύρια. Είναι τρεις φορές τα πέντε εκατομμύρια! Τι έχουμε κάνει με αυτά τα δέκα εκατομμύρια ανθρώπων που σκοτώθηκαν πριν την ώρα τους; Αν είναι αλήθεια ότι έχουμε καθήκοντα ο ένας προς τον άλλον, δεν είμαστε άραγε υπεύθυνοι για την δουλειά, το κρύο, την πείνα, τις δυστυχίες κάθε είδους που καταδικάζουν τους κακότυχους σε πρόωρο θάνατο; Φυλές του Κάιν, τι κάναμε με τους αδελφούς και τις αδελφές μας; Και ποιές είναι οι λύσεις για τα

κοινωνικά δεινά που μας κατατρώγουν μέχρι το μεδούλι; Μπορεί η φιλανθρωπία, όπως ισχυρίζονται πολλές καλές ψυχές – και αποκρίνονται εν χορώ ένα πλήθος εγωιστών – μπορεί λοιπόν η φιλανθρωπία να αντιμετωπίσει ένα τέτοιο κακό; Πράγματι, γνωρίζουμε μερικούς αφοσιωμένους που φαίνεται να ζούν μόνο για να κάνουν καλό. Η Αγγλία κυρίως αποτελεί μια τέτοια περίπτωση. Ανάμεσα στις γυναίκες χωρίς παιδιά, οι οποίες δεσμεύονται να δίνουν απλόχερα την αγάπη τους στους ανθρώπους, συναντά κανείς πολλά απ' αυτά τα θαυμάσια πλάσματα των οποίων οι ζωές περνούν με το να παρηγορούν τους πληγέντες, να επισκέπτονται τους αρρώστους και να εξυπηρετούν τους νέους. Δεν μπορούμε παρά να συγκινηθούμε από την εξαιρετική καλοσύνη, την ακούραστη φροντίδα που δείχνουν αυτές οι κυρίες προς τους δυστυχισμένους συνανθρώπους τους. Αλλά αν το δούμε συνολικά, τι οικονομική αξία μπορεί να αποδοθεί σε αυτές τις καλοπροαίρετες προσπάθειες; Τι ποσό αντιπροσωπεύουν οι φιλανθρωπίες ενός έτους σε σύγκριση με τα έσοδα που έχουν οι διαχειριστές του χρήματος και οι πωλητές των δανείων με τις κερδοσκοπίες μίας ημέρας; Όσο οι κυρίες του φυλοπτώχου ταμείου δίνουν ένα φλιτζάνι τσάι στον ζητιάνο, ή προετοιμάζουν μια μερίδα για τους αρρώστους, κάποιος πατέρας ή αδερφός, με ένα σκληρό χτύπημα στο χρηματιστήριο ή μια επιτυχημένη συναλλαγή στην παραγωγή, μπορεί να καταστρέψει χιλιάδες βρετανούς εργάτες ή ινδούς δούλους. Και όσο άξιες σεβασμού κι αν είναι κάποιες σεμνές πράξεις, δεν είναι γεγονός ότι η παραχώρηση της ελεημοσύνης είναι γενικά ένα θέμα προσωπικής ιδιοτροπίας και ότι η διανομή της επηρεάζεται συνήθως πολύ περισσότερο από τις πολιτικές και θρησκευτικές συμπάθειες του δωρητή απ' ό,τι από την ηθική αξία του παραλήπτη; Ακόμη και αν η βοήθεια παρεχόταν πάντοτε σε εκείνους που τη χρειάζονται περισσότερο, η φιλανθρωπία θα είναι πάντα μολυσμένη με την αχρειότητα του κεφαλαίου, το οποίο χτίζει με βεβαιότητα σχέσεις ανισότητας μεταξύ του ωφελούμενου και του ευεργέτη. Ο τελευταίος αγαλλιάζει τη συνειδήσή του με το ότι κάνει ένα καλό πράγμα, σαν να μην ήταν απλά η εκπλήρωση ενός χρέους, ενώ ο πρώτος ζητά ψωμί σαν χάρη, όταν θα έπρεπε να απαιτεί την εργασία ως δικαίωμα ή, αν ήταν αβοήθητος, να ζητά την ανθρώπινη αλληλεγγύη. Έτσι δημιουργείται και αναπτύσσεται η αποτρόπαιη ψευδολογία, με την ανειλικρίνεια και τα κόλπα της σπαραξικάρδιας υποκρισίας. Πόσο ευγενέστερες είναι οι συνήθειες κάποιων συνήθως αποκαλούμενων «βάρβαρων χωρών», όπου ο πεινασμένος απλώς σταματάει δίπλα σε αυτούς που τρώνε, καλωσορίζεται από όλους, και στη συνέχεια, όταν ικανοποιηθεί, αποσύρεται με έναν φιλικό χαιρετισμό – παραμένοντας έτσι από κάθε άποψη ίσος της υποδοχής τους και χωρίς να τον ανησυχεί η οδυνηρή αίσθηση της υποχρέωσης για τις χάρες που έλαβε! Αλλά η φιλανθρωπία αναπαράγει το πατρονάρισμα και τις κοινοτοπίες: θλιβεροί καρποί ενός άθλιου συστήματος, που όμως είναι το καλύτερο που έχει να προσφέρει η κοινωνία των καπιταλιστών!

II.

Ως εκ τούτου θα μπορούσαμε να πούμε ότι με το να αφήνουν εκείνους τους οποίους κυβερνούν – και για τους οποίους έχουν αναλάβει με αυτόν τον τρόπο την ευθύνη για την τύχη τους – να φθείρονται από τις ανάγκες, να καταστρέφονται από την έκθεση στους διάφορους κινδύνους και να παρακμάζουν από την εξαχρείωση, οι ηγέτες της σύγχρονης κοινωνίας έχουν διαπράξει ηθική χρεοκοπία. Αλλά εκεί όπου οι ειδικοί απέτυχαν, τα ελεύθερα άτομα μπορεί κατά τύχη να επιτύχουν. Η αποτυχία των κυβερνήσεων δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να μας αποθαρρύνει. Αντίθετα, μας δείχνει τον κίνδυνο που εγκυμονεί η εναπόθεση των δικαιωμάτων μας υπό την κηδεμονία άλλων, και μας κάνει όλο και πιο αποφασισμένους να αναλάβουμε εμείς οι ίδιοι τις υποθέσεις μας. Δεν ανήκουμε σ' αυτούς που, λόγω της εξάσκησης της κοινωνικής υποκρισίας, της μακράς κόπωσης μιας ανέντιμης ζωής και της αβεβαιότητας του μέλλοντος, έχουν υποβιβάσει σε απλή αναγκαιότητα το να θέσουν προς τους εαυτούς τους – χωρίς καν να τολμούν να δώσουν απάντηση – το ερώτημα: «Αξίζει να ζει κανείς;». Ναι, για εμάς η ζωή αξίζει, αλλά με την προϋπόθεση ότι έχει ένα σκοπό – όχι την προσωπική ευτυχία, όχι κάποιον παράδεισο, είτε σε αυτόν είτε στον επόμενο κόσμο – αλλά την πραγματοποίηση μιας αγαπημένης επιθυμίας, ενός ιδανικού που μας ανήκει και το οποίο πηγάζει από την εσώτατη συνειδήσή μας. Αγωνιζόμαστε για να πλησιάσουμε αυτό το ιδανικό της ισότητας το οποίο αιωρείται μέσα στους αιώνες, πάνω από υποτελείς λαούς σαν ένα ουράνιο όνειρο. Το ελάχιστο που ο καθένας από εμάς μπορεί να κάνει, προσφέρει πλουσιοπάροχη ανταμοιβή για τους κινδύνους της μάχης. Με αυτούς τους όρους, η ζωή είναι καλή, ακόμα και μία ζωή πόνου και θυσίας, ακόμα και με την πιθανότητα να κοπεί απότομα από πρόωρο θάνατο. Ο πρώτος όρος της ισότητας, χωρίς τον οποίο οποιαδήποτε άλλη πρόοδος είναι απλή κοροϊδία – και αυτή είναι ένσταση όλων των σοσιαλιστών ανεξαιρέτως – είναι ότι κάθε άνθρωπος πρέπει να έχει ψωμί. Το να μιλάμε για υποχρεώσεις, απαρνήσεις και επουράνιες αρετές στους πεινασμένους, δεν είναι τίποτε λιγότερο από δειλία. Ο πλούσιος δεν έχει το

δικαίωμα να κηρύττει ηθική στον ζητιάνο που βρέθηκε μπροστά στην πόρτα του. Αν ήταν αλήθεια ότι στις ανεπτυγμένες χώρες δεν υπάρχει αρκετή τροφή για όλους, θα μπορούσαμε να πούμε ότι λόγω του δομικού ανταγωνισμού, το ψωμί θα έπρεπε να φυλάσσεται για τους ισχυρούς και ότι οι αδύναμοι θα πρέπει να αρκεστούν στα ψίχουλα που πέφτουν από τα τραπέζια των εορταζόντων. Σε μία οικογένεια που κυριαρχεί η αγάπη, τα πράγματα δεν μπαίνουν με τέτοια σειρά. Αντίθετα, ο μικρός και φιλάσθενος λαμβάνει το μεγαλύτερο μερίδιο· κι όμως είναι προφανές ότι η έλλειψη μπορεί να δυναμώσει τα χέρια των βίαιων και να κάνει τους ισχυρούς να μονοπωλήσουν το ψωμί. Περιορίζονται όμως πράγματι οι σύγχρονες κοινωνίες από αυτά τα όρια; Το αντίθετο· όποια κι αν είναι η αξία της πρόβλεψης του Μάλθους ως προς το απώτερο μέλλον, είναι πραγματικό και αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι στις πολιτισμένες χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής, το συνολικό ποσό των τροφίμων που παράγονται ή λαμβάνονται ως αντάλλαγμα για τους κατασκευαστές, είναι παραπάνω από αρκετό για τη συντήρηση ενός λαού. Ακόμα και σε περιόδους σχετικής έλλειψης, οι σιτοβολώνες και οι αποθήκες δεν έχουν παρά να ανοίξουν τις πόρτες τους ώστε ο καθένας να μπορεί να έχει ένα επαρκές μερίδιο. Παρά τη σπατάλη και την αφειδώλευτη κατανάλωση, παρά τις τεράστιες απώλειες που ανακύπτουν από τη μετακίνηση και τον χειρισμό των αποθηκών και των καταστημάτων, υπάρχει πάντοτε αρκετή τροφή για όλο τον κόσμο. Κι όμως υπάρχουν πατεράδες που σκοτώνουν τα παιδιά τους επειδή όταν τα μικρά φωνάζουν για ψωμί αυτοί δεν έχουν να δώσουν. Κάποιοι μπορεί να αποστρέψουν τα μάτια τους από αυτήν τη φρίκη· εμείς οι σοσιαλιστές την κοιτάμε κατά πρόσωπο και αναζητάμε την αιτία της. Η αιτία είναι το μονοπώλιο του εδάφους, η ιδιοποίηση από λίγους της γης που ανήκει σε όλους. Δεν είμαστε μόνο οι αναρχικοί που λέμε το ίδιο: η κραυγή για εθνικοποίηση της γης υψώνεται τόσο, ώστε την ακούν όλοι όσοι δεν κλείνουν εσκεμμένα τα αυτιά τους. Η ιδέα εξαπλώνεται γρήγορα, καθότι η ατομική ιδιοκτησία, υπό την παρούσα μορφή της, έχει φάει τα ψωμιά της, ενώ παντού οι ιστορικοί πιστοποιούν ότι το παλαιό ρωμαϊκό δίκαιο δεν είναι συνώνυμο με την καθαρή δικαιοσύνη. Χωρίς αμφιβολία, θα ήταν μάταιο να ελπίζουμε ότι οι κάτοχοι της γης, διαποτισμένοι καθώς είναι, να το πω έτσι, με τις ιδέες της κάστας, των προνομίων και της κληρονομικότητας, θα επέστρεφαν ποτέ εθελοντικά τους πόρους τους· δεν θα είναι λοιπόν δική τους η δόξα να ενωθούν ως ίσοι με τους συμπολίτες τους. Όταν όμως η κοινή γνώμη ωριμάσει – κάτι που γίνεται μέρα με τη μέρα – τα επιμέρους άτομα θα αντιτάσσονται μάταια πλέον στη γενική συνάθροιση των επιθυμιών, και το τσεκούρι θα πέσει στις ρίζες του δηλητηριώδους δέντρου. Η καλλιεργήσιμη γη θα είναι και πάλι κοινή. Αλλά αντί να οργώνεται και να σπέρνεται από χέρια που δεν γνωρίζουν πώς να το κάνουν, όπως γίνεται μέχρι σήμερα, η επιστήμη θα μας βοηθήσει στην επιλογή του κλίματος, των εδαφών, των μεθόδων καλλιέργειας, των λιπασμάτων και των μηχανημάτων. Η κτηνοτροφία θα καθοδηγείται με πρόγνωση όπως ακριβώς οι μηχανικοί συνδυασμοί και οι χημικές διεργασίες, μόνο που οι καρποί του μόχθου των εργατών δεν θα πηγαίνουν πλέον χαμένοι. Πολλές από τις λεγόμενες πρωτόγονες κοινωνίες διαθέτουν τη γη τους από κοινού, και όσο ταπεινές κι αν φαίνονται πιθανόν στα μάτια μας, είναι σίγουρα καλύτερες από εμάς σε αυτό: η στέρηση μεταξύ τους, τους είναι άγνωστη. Είμαστε, λοιπόν, υπερβολικά φιλόδοξοι όταν επιθυμούμε να επιτύχουμε μία κοινωνική κατάσταση η οποία θα προσθέτει στις κατακτήσεις του πολιτισμού, τα προνόμια αυτών των πρωτόγονων φυλών; Μέσα από την εκπαίδευση των παιδιών μας, μπορούμε σε κάποιο βαθμό να διαμορφώσουμε και το μέλλον.

Αφού θα έχουμε ψωμί για όλους, θα μπορούμε να απαιτήσουμε και κάτι περισσότερο: την ισότητα των δικαιωμάτων· αυτό θα πραγματοποιηθεί σύντομα, αφού κάθε άτομο που δεν είναι υποχρεωμένο να σκύψει μπροστά από τους συνανθρώπους του για δυο πενταροδεκάρες, είναι ήδη ίσο με αυτούς. Η ισότητα των συνθηκών, η οποία δεν είναι κατά κανένα τρόπο ασυμβίβαστη με την άπειρη ποικιλία των ανθρωπίνων χαρακτήρων, είναι ήδη αυτό που επιθυμούμε και θεωρούμε απαραίτητο, αφού μας προσφέρει το μόνο μέσο με το οποίο μπορεί να αναπτυχθεί μια πραγματική δημόσια ηθική. Ένα άτομο δεν μπορεί να είναι πραγματικά ηθικό, παρά μόνο όταν είναι ο κύριος του εαυτού του. Η στιγμή στην οποία θα κατανοήσουν αυτό που είναι δίκαιο και καλό, είναι και η στιγμή για να κατευθύνουν οι ίδιοι τις κινήσεις τους, να αναζητήσουν στη συνείδησή τους, τους λόγους για τις πράξεις τους, και να τις επιτελέσουν απλώς, χωρίς να φοβούνται την τιμωρία ή να περιμένουν ανταμοιβή. Παρ' όλα αυτά, η θέλησή τους δεν μπορεί παρά να ενισχυθεί όταν βλέπουν άλλους να καθοδηγούνται όπως και οι ίδιοι από τη δική τους βούληση, ακολουθώντας την ίδια συμπεριφορά. Το αμοιβαίο παράδειγμα θα συγκροτήσει σύντομα ένα συλλογικό κώδικα ηθικής με τον οποίο θα μπορούν όλοι να συμβαδίσουν χωρίς προσπάθεια· αλλά και πάλι, τη στιγμή που οι διαταγές, συνοδευόμενες από νομικές κυρώσεις, θα αντικαταστήσουν τις προσωπικές παρορμήσεις της συνείδησης, θα είναι και το τέλος της ηθικής. Εξ ου και η ρήση του Απόστολου Παύλου, «ο νόμος γεννά την αμαρτία». Ακόμη περισσότερο, είναι ο ίδιος αμαρτία, καθώς αντί να απευθύνεται στο καλύτερο κομμάτι της ανθρωπότητας, στην τολμηρή πρωτοβουλία της, προσφεύγει στο χειρότερο χαρακτηριστικό της: τον φόβο. Είναι λογικό λοιπόν και απαραίτητο, ο καθένας να αντισταθεί στους νόμους που δεν έχει κάνει, και να

προασπίσει τα δικαιώματά του, που είναι ταυτόχρονα τα δικαιώματα και των άλλων. Οι άνθρωποι μιλούν συχνά για τον ανταγωνισμό που υπάρχει μεταξύ δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Είναι μια φράση κενή περιεχομένου· δεν υπάρχει τέτοια αντιπαλότητα. Οποιοσδήποτε υπερασπίζεται τα δικά του δικαιώματα, πληροί ταυτόχρονα το καθήκον του προς τους συνανθρώπους του. Το προνόμιο και όχι το δικαίωμα, είναι το αντίστροφο της υποχρέωσης. Εκτός από την αυτοδιεύθυνση του κάθε ατόμου, φαίνεται πως η ηθική περιλαμβάνει ακόμη μία συνθήκη: την αμοιβαία καλή θέληση, η οποία είναι επίσης αποτέλεσμα της ισότητας. Οι προαιώνιες αξιοσέβαστες λέξεις του Μαχαμπхарάτα⁴ είναι αληθινές όσο ποτέ: «Ο ανίδεος δεν είναι φίλος του σοφού· ο άνθρωπος που δεν έχει κάρο δεν είναι φίλος αυτού που έχει. Η φιλία είναι η κόρη της ισότητας· δεν γεννιέται ποτέ από την ανισότητα». Χωρίς αμφιβολία, έχει δοθεί η δυνατότητα σε κάποιους ανθρώπους, είτε λόγω της σκέψης τους, είτε κάποιας συμπάθειας ή με τη δύναμη της θέλησής τους, να κερδίζουν το πλήθος. Αλλά αν η προσκόλληση των οπαδών και των θαυμαστών τους έρχεται από κάτι άλλο από την ενθουσιώδη συγγένεια ιδέας με ιδέα, ή καρδιάς με καρδιά, τότε γρήγορα μετατρέπεται είτε σε φανατισμό είτε σε δουλικότητα. Αυτοί που χαιρετίζονται σαν άρχοντες από τις επευφημίες του πλήθους, θα πρέπει σχεδόν κατ' ανάγκη να προσδώσουν στον εαυτό τους εξαιρετικές αρετές ή ένα «ελέω Θεού» το οποίο, κατά την εκτίμησή τους, τούς μετατρέπει σε προορισμένα όντα, σφετεριζόμενοι έτσι χωρίς δισταγμό ή τύψεις, προνόμια τα οποία παραδίδουν κληρονομιά στα παιδιά τους. Ενώ όμως ως προς τη θέση τους εξυψώνονται, είναι υποβαθμισμένοι από ηθική σκοπιά· οι δε κόλακες και οπαδοί τους είναι ακόμη πιο υποβαθμισμένοι: περιμένουν τα λόγια των εντολών που πέφτουν απ' τα χείλη του αφέντη· όταν ακούν στα βήθη της συνειδησής τους κάποιο αμυδρό σημείο διαφωνίας, αυτό καταπνίγεται· γίνονται έμπειροι ψεύτες, σκύβουν στην κολακεία, και χάνουν τη δύναμη να κοιτάζουν τα ειλικρινή άτομα κατά πρόσωπο. Μεταξύ αυτών που διατάσσουν και εκείνων που υπακούν, και των οποίων ο εξευτελισμός βαθαινει από γενιά σε γενιά, δεν υπάρχει η δυνατότητα της φιλίας. Οι αρετές μεταμορφώνονται, η αδελφική ειλικρίνεια καταστρέφεται, η ανεξαρτησία μετατρέπεται σε έγκλημα· επάνω βρίσκεται είτε η συμπονετική συγκατάβαση, είτε η υπεροπτική περιφρόνηση, ενώ κάτω βρίσκεται είτε ο ζηλόφθονος θαυμασμός, είτε το κρυφό μίσος. Ας ανακαλέσει ο καθένας από εμάς το παρελθόν και ας θέσουμε στους εαυτούς μας με κάθε ειλικρίνεια το ερώτημα: «Ποια είναι εκείνα τα άτομα με τα οποία η συναναστροφή ήταν περισσότερο ευχάριστη»; Είναι εκείνες οι προσωπικότητες που μας «τίμησαν» με την παρουσία τους ή είναι οι ταπεινοί με τους οποίους «καταδεχτήκαμε» να συναναστραφούμε; Μήπως δεν είναι παρά οι ίσοι με εμάς, εκείνοι που το βλέμμα τους ούτε εκλιπαρεί ούτε διατάζει, και τους οποίους μπορούμε να αγαπάμε με ανοιχτή καρδιά, χωρίς δεύτερες σκέψεις ή αναστολές; Τόσοι πολλοί άνδρες και γυναίκες σχηματίζουν κλειστές ομάδες και ξεχωριστούς μικρούς κόσμους λόγω της ανάγκης τους να ζήσουν σε συνθήκες ισότητας και να ξεφύγουν από τις αναλήθειες και τις υποκρισίες μίας κοινωνίας ανώτερων και κατώτερων. Στην Αμερική υπάρχει αφθονία από τέτοιου είδους κοινότητες. Αλλά αυτές οι κοινωνίες, από τις οποίες μόνο μερικές ευημερούν ενώ οι υπόλοιπες καταστρέφονται, διέπονται λιγότερο ή περισσότερο από τον εξαναγκασμό· κουβαλούν μέσα τους το σπόρο της διάλυσής τους, και ξανααπορροφούνται από τον φυσικό νόμο της βαρύτητας πίσω στον κόσμο που εγκατέλειψαν. Ωστόσο, ακόμη και αν ήταν τέλειες, ακόμη κι αν οι άνθρωποι απολάμβαναν εντός της κλειστής κοινότητας την υψηλότερη ευτυχία που είναι σε θέση να τους προσφέρει η φύση τους, θα χρεώνονταν και πάλι την ευθύνη της εγωιστικής απομόνωσης και της δημιουργίας ενός τείχους ανάμεσα σε αυτούς και τους υπόλοιπους του είδους τους. Οι απολαύσεις τους είναι εγωιστικές και η αφοσίωσή τους στον αγώνα της ανθρωπότητας θα τραβούσε τους καλύτερους από αυτούς πίσω στη μεγάλη πάλη. Όσο για τους αναρχικούς, εμείς ποτέ δεν πρόκειται να διαχωρίσουμε τους εαυτούς μας από τον κόσμο για να χτίσουμε ένα εκκλησάκι κρυμμένο σε κάποια μεγάλη έρημο. Εδώ είναι το πεδίο της μάχης, και παραμένουμε στις θέσεις μας έτοιμοι να δώσουμε τη βοήθειά μας, όπου μπορεί να χρειάζεται περισσότερο. Δεν μας αρέσουν οι πρόωρες ελπίδες, αλλά γνωρίζουμε ότι οι προσπάθειές μας δεν θα χαθούν. Πολλοί από τους αφελείς οι οποίοι μας αναθεματίζουν τώρα (είτε από αγάπη για τη ρουτίνα, είτε λόγω της απλότητας που διακρίνει την ψυχή τους), στο τέλος θα συμμετάσχουν στον αγώνα μας. Για κάθε άτομο που οι περιστάσεις τού επιτρέπουν να ενωθεί μαζί μας ελεύθερα, υπάρχουν εκατοντάδες που οι σκληρές ανάγκες της ζωής δεν τους επιτρέπουν να υποστηρίξουν ανοιχτά τις απόψεις μας, αλλά ακούν από μακριά και κρατάνε τα λόγια μας στην καρδιά τους. Γνωρίζουμε ότι υπερασπιζόμαστε τον αγώνα των φτωχών, των απόκληρων και αυτών που υποφέρουν. Καταβάλουμε προσπάθειες για να τους επιστραφεί η γη, τα ατομικά δικαιώματα και η εμπιστοσύνη στο μέλλον· και δεν είναι φυσικό να μας ενθαρρύνουν με το βλέμμα και τις χειρονομίες, ακόμα και όταν δεν τολμούν να έρθουν σε εμάς; Στους δύσκολους καιρούς, όταν το σιδερένιο χέρι της εξουσίας χαλαρώσει τον έλεγχο, και οι παραλυμένοι κυβερνώντες τρεκλίσουν υπό το βάρος της ίδιας τους της δύναμης, όταν οι «ομάδες», που για μια στιγμή θα απελευθερωθούν από την πίεση που δέχονται από τα πάνω, θα μεταρρυθμιστούν σύμφωνα με τη φυσική τους ροπή, σε ποιά πλευρά θα πάνε οι πολλοί; Παρότι δεν θέλουμε να υποκριθούμε κάποια προφητική διορατικότητα, μπορούμε να τολμήσουμε

να πούμε ότι η μεγάλη πλειοψηφία θα ενωθεί μαζί μας. Αν και ποτέ δεν κουράζονται να επαναλαμβάνουν ότι ο αναρχισμός είναι απλώς το όνειρο μερικών οραματιστών, δεν είναι αλήθεια ότι ακόμη και οι εχθροί μας, με τις προσβολές που πετούν εναντίον μας και με τα έργα και τις μηχανορραφίες που μας καταλογίζουν, κάνουν εντέλει μιαν ακατάπαυστη προπαγάνδα υπέρ μας; Λέγεται ότι όταν οι μάγοι του Μεσαίωνα επιθυμούσαν να καλέσουν τον διάβολο, άρχιζαν τις ψαλμωδίες τους ζωγραφίζοντας την εικόνα του σε τοίχο. Εδώ και καιρό, οι σύγχρονοι εξορκιστές έχουν υιοθετήσει μια παρόμοια μέθοδο για τους αναρχικούς.

Εν αναμονή του μεγάλου έργου που έρχεται, και στο βαθμό που το έργο αυτό μπορεί να επιτευχθεί, υποχρεωνόμαστε να αξιοποιήσουμε κάθε ευκαιρία για παραινεση και δράση. Εντωμεταξύ, αν και σκοπός μας είναι να ζήσουμε χωρίς κυβέρνηση και χωρίς νόμους, είμαστε υποχρεωμένοι να υποταχθούμε σε πολλά πράγματα. Από την άλλη πλευρά, δεν είμαστε αρκετά συχνά σε θέση να αγνοήσουμε τις προσταγές και να ενεργήσουμε με τη δική μας ελεύθερη βούληση; Είναι δικό μας θέμα να μην αφήσουμε να ξεγλιστρήσει καμία από αυτές τις περιπτώσεις, και να αποδεχθούμε με ηρεμία τις όποιες προσωπικές συνέπειες μπορεί να προκύψουν από το να κάνουμε αυτό που πιστεύουμε ότι είναι καθήκον μας. Σε καμία περίπτωση δεν θα ενισχύσουμε την εξουσία με προσφυγές ή αιτήσεις, ούτε θα επικυρώσουμε το νόμο απαιτώντας δικαιοσύνη από τα δικαστήρια, ούτε πρόκειται ποτέ να γίνουμε συγγραφείς της δυστυχίας μας δίνοντας την ψήφο και την επιρροή μας σε υποψήφιο. Είναι εύκολο για εμάς να μη δεχτούμε τίποτα από την εξουσία, να μην αποκαλέσουμε κανέναν «αφέντη», αλλά ούτε και να ονομάσουμε «αφεντικό» τον εαυτό μας. Ας παραμείνουμε στις θέσεις μας ως απλοί πολίτες και ας διατηρήσουμε αποφασιστικά και σε κάθε περίπτωση την ποιότητα του ίσου μεταξύ των πολιτών. Ας αφήσουμε τους φίλους μας να μας κρίνουν για τις πράξεις μας, και ας απορρίψουμε όσους από αυτούς διστάζουν. Υπάρχουν αναμφίβολα πολλοί καλόκαρδοι άνθρωποι οι οποίοι μέχρι στιγμής κρατούν αποστάσεις από μας, βλέπουν τις προσπάθειές μας ακόμη και με κάποια κατανόηση, και θα μας έδιναν με ευχαρίστηση τη βοήθειά τους αν δεν τους απωθούσε ο φόβος της βίας που σχεδόν πάντα συνοδεύει την επανάσταση. Και όμως, μία προσεκτική μελέτη της σημερινής κατάστασης θα τους έδειχνε ότι η υποτιθέμενη περίοδος ηρεμίας στην οποία ζούμε είναι στην πραγματικότητα μια εποχή σκληρότητας και βίας. Για να μην μιλήσουμε για τον πόλεμο και τα εγκλήματα του, για τα οποία κανένα πολιτισμένο κράτος δεν είναι αθώο. Κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί ότι οι κύριες συνέπειες του υπάρχοντος κοινωνικού συστήματος είναι οι δολοφονίες, οι ασθένειες και ο θάνατος. Η συνηθισμένη τάξη συντηρείται από άγριες πράξεις και ωμή βία, κι όμως αυτά τα πράγματα που συμβαίνουν κάθε μέρα και κάθε ώρα περνούν απαρατήρητα. Βλέπουμε σ' αυτά μια σειρά συνηθισμένων γεγονότων τα οποία θεωρούμε τόσο φυσικά όσο η αλλαγή των εποχών. Μοιάζει έτσι, το λιγότερο ασεβές να επαναστατήσει κανείς ενάντια σ' αυτόν τον κύκλο της βίας και καταστολής που έρχεται σε μας καθαγιασμένος μέσα από την επικύρωση τόσων ετών. Χωρίς να θέλουμε καθόλου να αντικαταστήσουμε μία εποχή ευτυχίας και ειρήνης με μια εποχή αναταραχής και πολέμου, ο μοναδικός στόχος μας είναι να θέσουμε τέρμα στην ατελείωτη σειρά καταστροφών η οποία έχει ονομαστεί κοινώς ως «η πρόοδος του πολιτισμού». Από την άλλη πλευρά, οι αντεκδικήσεις είναι τα αναπόφευκτα περιστατικά μιας περιόδου βίαιων αλλαγών. Είναι αυτή η φύση των πραγμάτων. Αν και οι πράξεις βίας, που υπαγορεύονται από το μίσος, αποκαλύπτουν μια ασθετική ηθική ανάπτυξη, οι ίδιες αυτές πράξεις γίνονται μοιραίες και αναγκαίες κάθε φορά που οι σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων δεν είναι σχέσεις τέλεισης ισότητας. Η πρωταρχική μορφή δικαιοσύνης, όπως γίνεται αντιληπτή από τους πρωτόγονους λαούς, ήταν αυτή των αντιποίνων, και είναι χιλιάδες οι άγριες φυλές στις οποίες το σύστημα αυτό εξακολουθεί να παρατηρείται. Τίποτα δεν φαινόταν πιο δίκαιο από το να αντισταθμισθεί μια αδικία με μια ίση αδικία. Οφθαλμόν αντί οφθαλμού! Οδόντα αντί οδόντος! Αν χύθηκε το αίμα ενός ανθρώπου, κάποιος άλλος πρέπει να πεθάνει! Αυτή ήταν η βάρβαρη μορφή της δικαιοσύνης. Στις πολιτισμένες κοινωνίες μας απαγορεύεται στα άτομα να παίρνουν τον νόμο στα χέρια τους. Οι κυβερνήσεις, υπό την ιδιότητα των εκπροσώπων της κοινωνίας, είναι επιφορτισμένες εξ ονόματος της κοινότητας με την εφαρμογή της δικαιοσύνης, ένα είδος αντιποίνων κάπως πιο φωτισμένο από εκείνο των αγρίων. Υπό αυτούς τους όρους τα άτομα παραιτούνται από το δικαίωμα της προσωπικής εκδίκησης· αλλά εάν εξαπατηθούν από τους εντολοδόχους στους οποίους έχουν αναθέσει την υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους, εάν θεωρήσουν ότι οι αντιπρόσωποί τους προδώσουν την υπόθεσή τους και συμμαχήσουν με τους καταπιεστές, αυτή η επίσημη δικαιοσύνη δρα επιβαρυντικά. Με μια λέξη, αν ολόκληρες τάξεις και πληθυσμοί γίνουν αντικείμενα άδικης μεταχείρισης, και δεν έχουν καμία ελπίδα να βρουν στην κοινωνία στην οποία ανήκουν την επανόρθωση της κακοποίησης, δεν είναι βέβαιο ότι θα επαναφέρουν το εγγενές δικαίωμα της εκδίκησης και θα το εκτελέσουν χωρίς οίκτο; Δεν είναι πράγματι αυτό ένα παράγγελα της Φύσης, μια συνέπεια του φυσικού νόμου του σοκ και αντι-σοκ; Θα ήταν έλλειψη φιλοσοφικής αντίληψης να εκπλαγεί κανείς από την ύπαρξή του. Η απάντηση στην καταπίεση ήταν πάντα η βία.

Παρόλα αυτά, αν οι μεγάλες εξελίξεις της ανθρωπότητας, ακολουθούνται πάντα από θλιβερές εστίες προσωπικού μίσους, δεν είναι αυτά τα πάθη που επικαλούνται οι διάφοροι καλοθελητές, όταν θέλουν να ξεσηκώσουν τις κινητήριες αρετές του ενθουσιασμού, της αφοσίωσης και της γενναιοδωρίας. Εάν οι αλλαγές δεν είχαν άλλο αποτέλεσμα παρά να τιμωρήσουν τους καταπιεστές, να τους κάνουν να υποφέρουν και αυτοί με τη σειρά τους, την ανταπόδοση δηλαδή του κακού με το κακό, τότε η αλλαγή θα είναι μόνο φαινομενική. Τι βοήθεια άραγε θα προσέφερε σε αυτούς που αγαπούν πραγματικά την ανθρωπότητα και επιθυμούν την ευτυχία όλων, αν ο σκλάβος γινόταν αφέντης, ο αφέντης υποβιβαζόταν σε υποτελή, το μαστίγιο άλλαζε χέρια, και τα χρήματα περνούσαν από τη μία τσέπη στην άλλη; Δεν θέλουμε να καταστρέψουμε τους πλούσιους και τους ισχυρούς, αλλά τους θεσμούς που ευνόησαν τη γέννηση και την ανάπτυξη αυτών των κακόβουλων ανθρώπων. Επιβάλλεται να αλλάξουμε το μέσο, και για αυτό το μεγάλο έργο πρέπει να διατηρήσουμε όλες μας τις δυνάμεις, οι οποίες θα ήταν ανοησία να πάνε χαμένες σε προσωπικές διεκδικήσεις. «Η εκδίκηση είναι η χαρά των θεών», είπαν οι αρχαίοι· αλλά δεν είναι η χαρά του θνητού που σέβεται των εαυτού του. Γιατί αυτός γνωρίζει ότι το να γίνει εκδικητής θα σημαίνει ότι βρέθηκε στο επίπεδο των πρώην καταπιεστών του. Εάν είναι να υψωθούμε πάνω από τους αντιπάλους μας, θα πρέπει αφού τους κατατροπώσουμε, να φτάσουν στο σημείο να ευγνωμονούν για την ήττα τους. Το επαναστατικό ρητό «Για την ελευθερία μας και για τη δική σας» δεν πρέπει να καταντήσει κενό περιεχομένου. Οι άνθρωποι σε όλες τις εποχές το έχουν αισθανθεί· και μετά από κάθε προσωρινό θρίαμβο η γενναιοδωρία του νικητή εξάλειψε τις απειλές του παρελθόντος. Είναι ένα σταθερό γεγονός ότι σε όλα τα σημαντικά λαϊκά κινήματα, τα οποία πραγματοποιήθηκαν στο όνομα κάποιας ιδέας με την ελπίδα ενός καλύτερου αύριο, και πάνω απ' όλα, με την αίσθηση μιας νέας αξιοπρέπειας, η ψυχή γεμίζει με ανώτερα και πλούσια συναισθήματα. Τη στιγμή που η αστυνομία, τόσο η πολιτειακή όσο και η αστική, παύει τα καθήκοντά της και οι μάζες γίνονται οι κύριοι των δρόμων, η ηθική ατμόσφαιρα αλλάζει, ο καθένας αισθάνεται τον εαυτό του υπεύθυνο για την ευημερία και την ικανοποίηση όλων. Η παρενόχληση ατόμων γίνεται σχεδόν ανήκουστη, ακόμη και οι επαγγελματίες εγκληματίες σταματούν τη θλιβερή σταδιοδρομία τους, διότι και αυτοί αισθάνονται ότι κάτι σπουδαίο κινείται στον αέρα. Αχ! Αν οι επαναστάτες, αντί να υπακούουν μian αόριστη ιδέα, όπως έκαναν σχεδόν πάντα στο παρελθόν, είχαν διαμορφώσει έναν σαφή στόχο, ένα μελετημένο σύστημα κοινωνικής καθοδήγησης, εάν είχαν θελήσει να θεσπίσουν μια νέα κατάσταση στην οποία κάθε πολίτης μπορεί να είχε τη σιγουριά για το ψωμί, τη δουλειά, την εκπαίδευση και την ελεύθερη ανάπτυξη της ύπαρξής του, τότε δεν θα υπήρχε κανένας κίνδυνος να ανοίξουν διάπλατα όλες οι πύλες των φυλακών και να πουν στους δυστυχείς τους οποίους έκλεινε μέσα: «Πηγαίνετε, αδελφοί και αδελφές και μην αμαρτήσετε πια». Όταν θέλουμε να κάνουμε μεγάλες πράξεις πάντα απευθυνόμαστε στο ευγενέστερο κομμάτι της ανθρωπότητας. Ένας γενικός αγώνας για κάποιον κακό σκοπό, διεγείρει τους στρατιώτες με τις υποσχέσεις της λείας· ένας καλός άνθρωπος που έχει έναν ευγενή στόχο ενθαρρύνει τους συντρόφους του με το παράδειγμα της αφοσίωσης και της αυτοθυσίας. Γι' αυτούς, η πίστη στην ιδέα τους τούς είναι αρκετή. Όπως λέει και η παροιμία των αγροτών της Δανίας: «το θέλημά Του είναι ο παράδεισός του». Αυτό που έχει σημασία είναι να αντιμετωπίζεται σαν οραματιστής! Ακόμα κι αν αυτό που επιχειρεί δεν είναι παρά μία χίμαιρα, δεν ξέρει τίποτα πιο όμορφο από την επιθυμία να ενεργήσει σωστά και να κάνει το καλό· σε σύγκριση με αυτό, οι χυδαίες περιουσίες δεν είναι γι' αυτόν τίποτε άλλο παρά σκιές, οπτασίες της στιγμής. Αλλά το ιδανικό μας δεν είναι μια χίμαιρα. Αυτό το γνωρίζει καλά η κοινή γνώμη γιατί κανένα ζήτημα δεν την απασχολεί περισσότερο από αυτό του κοινωνικού μετασχηματισμού. Τα γεγονότα πρώτα ρίχνουν τη σκιά τους. Υπάρχει άραγε κάποιος – μεταξύ των σκεπτόμενων ανθρώπων – που δεν είναι με τον έναν ή τον άλλο τρόπο σοσιαλιστής, που να μην έχει με άλλα λόγια το δικό του μικρό σχέδιο για τις αλλαγές στις οικονομικές σχέσεις; Ακόμη και ο ρήτορας που αρνείται θορυβωδώς ότι υπάρχει κοινωνικό ζήτημα, επιβεβαιώνει για το αντίθετο με χίλιους τρόπους. Άραγε δεν είναι επίσης σοσιαλιστές και εκείνοι που θέλουν να μας οδηγήσουν πίσω στο Μεσαίωνα; Νομίζουν ότι έχουν βρει σε κάποιο παρελθόν, ενισχυμένο με μοντέρνες ιδέες, τις συνθήκες της κοινωνικής δικαιοσύνης που θα εγκαθιδρύσουν για πάντα την αδελφότητα μεταξύ των ανθρώπων. Όλοι περιμένουν τη γέννηση μιας νέας τάξης πραγμάτων· όλοι αναρωτιούνται, κάποιοι με αμφιβολία, άλλοι με ελπίδα, τι θα φέρει το αύριο στο προσκήνιο. Δεν θα έρθει με άδεια χέρια. Ο αιώνας που γνώρισε τόσο πολλές σπουδαίες ανακαλύψεις στον κόσμο της επιστήμης δεν μπορεί να σβήσει χωρίς να μας δώσει ακόμη μεγαλύτερες κατακτήσεις. Βιομηχανικές συσκευές, που με ένα και μόνο ηλεκτρικό σήμα κάνουν την ίδια σκέψη να δονείται μέσα σε πέντε ηπείρους, έχουν μετατοπίσει κατά πολύ την κοινωνική ηθική μας, η οποία είναι ακόμη, κατά ένα μεγάλο μέρος, το αποτέλεσμα συγκρουόμενων εχθρικών συμφερόντων. Ο άξονας μετατοπίζεται· ο κόσμος πρέπει να ραγίσει για να μπορέσει να αποκατασταθεί η ισορροπία του. Στο πνεύμα η επανάσταση είναι έτοιμη· την έχουμε ήδη σκεφτεί, την έχουμε ήδη θελήσει. Μένει μόνο να τη συνειδητοποιήσουμε, χωρίς αυτό να είναι το πιο δύσκολο κομμάτι του έργου. Οι κυβερνήσεις της Ευρώπης σύντομα θα έχουν φτάσει στα όρια επέκτασης

της δύναμής τους και θα βρεθούν πρόσωπο με πρόσωπο με την αύξηση των πληθυσμών τους. Η υπερπλούσια δραστηριότητα που σπαταλιέται σε απομακρυσμένους πολέμους θα πρέπει να βρεί απασχόληση στα δικά τους εδάφη, εκτός αν στην τρέλα τους, οι ποιμένες του λαού προσπαθήσουν να εξαντλήσουν τις προσπάθειές τους θέτοντας τους Ευρωπαίους ενάντια σε Ευρωπαίους, όπως έχουν κάνει στο παρελθόν. Είναι αλήθεια ότι με τον τρόπο αυτό μπορεί να καθυστερήσει η επίλυση του κοινωνικού προβλήματος, αλλά αυτό θα υψωθεί και πάλι μετά από κάθε αναβολή, πιο τρομερό από πριν. Ας αφήσουμε τους οικονομολόγους και τους κυβερνώντες να εφευρίσκουν πολιτικές δομές ή οργανισμούς μισθωτής εργασίας, μέσα στους οποίους ο εργάτης μπορεί να είναι ο φίλος του αφεντικού του, ο υποτελής ο αδελφός του ηγεμόνα. Εμείς, οι «τρομακτικοί αναρχικοί» όπως είμαστε, γνωρίζουμε μόνο έναν τρόπο για την εδραίωση της ειρήνης και της καλής θέλησης ανάμεσα σε γυναίκες και άντρες: την κατάργηση των προνομίων και την αναγνώριση των δικαιωμάτων. Τα ιδανικά μας, όπως έχουμε πει, είναι η αδελφική δικαιοσύνη την οποία όλοι επιθυμούν, αλλά σχεδόν πάντα σαν να είναι κάποιο όνειρο. Για εμάς παίρνει μορφή και μετατρέπεται σε απτή πραγματικότητα. Δεν μας ευχαριστεί η ζωή εάν χαιρόμαστε μόνο εμείς τις απολαύσεις της: εναντιωνόμαστε στην καλή μας τύχη, αν δεν μπορούμε να την μοιραστούμε με άλλους: προτιμούμε να περιπλανόμαστε με τους δυστυχείς και τους απόβλητους από το να καθόμαστε, στεφανωμένοι με τριαντάφυλλα στα συμπόσια των πλουσίων. Είμαστε κουρασμένοι από αυτές τις ανισότητες που μας κάνουν εχθρούς: θα βάλουμε ένα τέλος σ' αυτή τη μανία που φέρνει τους ανθρώπους σε συνεχείς εχθρικές συγκρούσεις, και σε όλα αυτά που προκύπτουν από τα δεσμά των αδυνάτων στους ισχυρούς, κάτω από τη μορφή της δουλείας, της υποταγής και της εκδούλευσης. Μετά από τόσο μίσος, εμείς επιθυμούμε να αγαπήσουμε ο ένας τον άλλον, και γι' αυτό το λόγο είμαστε εχθροί της ατομικής ιδιοκτησίας και περιφρονούμε τους νόμους.

μετάφραση: Τατιάνα Τζαναβάρα

* Το άρθρο αυτό με τίτλο »An Anarchist on Anarchy» δημοσιεύτηκε πρώτη φορά στο περιοδικό Contemporary Review (τ. 45, 1884, Ιανουάριος/Ιούνιος).

Σημειώσεις:

1. Ησίοδος, Έργα και Ημέρες [277-282], μτφρ. Σταύρος Γκιργκένης, Ζήτηρος, Θεσσαλονίκη, 2001. (Σ.τ.Μ.)
2. Gruden, Alexander, Πρόλογος στην Αγία Γραφή.
3. Ο Σάιλοκ είναι ένας μοχθηρός τοκογλύφος στο έργο Ο Έμπορος της Βενετίας του Σαίξπηρ. (Σ.τ.Μ.)
4. Μαχαμπχαράτα (στα σανσκριτικά: «μεγάλη αφήγηση των πολέμων των Μπαράτα»). Ινδικό έπος, γραμμένο μεταξύ 8ου αι. π.Χ. και 4ου αι. μ.Χ. (Σ.τ.Μ.).

Από το 21^ο τεύχος του περιοδικού Ευτοπία

This entry was posted in [ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ](#).